

Het sprookje van de wolfskinderen

N. F. NOORDAM
Instituut voor Algemene Pedagogiek Groningen

1. *Les enfants sauvages*

Vrij algemeen, zij het niet onweersproken, gaat men er tegenwoordig van uit dat men bij de mens niet, zoals dit bij dieren het geval is, kan spreken van 'natuur', maar dat hij een 'geschiedenis' heeft, dat hij naar een uitdrukking van Merleau Ponty, niet is 'espèce naturelle', maar 'idée historique'. Het vraagstuk naar de verhouding van de gegevens van de aanleg en de invloeden van de omgeving (nature versus nurture; nature and nurture) duikt voorzover ik kan nagaan voor het eerst op in een fabel van La Fontaine, waarin hij constateert dat vele 'Caesars' door hun opvoeding 'Laridons' worden en omgekeerd. Laridon is bij hem de naam voor een weinig flink, laf persoon. Verder hebben zich in de 17e en 18e eeuw o.m. Cats, Comenius en Linnaeus met het vraagstuk bezig gehouden.¹ Vooral in de achttiende eeuw wordt de kwestie een gespreksthemat onder het grote publiek: de door een slechte cultuur bedorven 'bon sauvage' die door een juiste opvoeding een 'homme morale' kon worden. De bewijzen voor de juistheid van deze hypothese waren echter moeilijk te leveren. Men treft n.l. de mens overal ter wereld aan in een cultuursituatie, ook al is deze nog zo eenvoudig, onvolkomen of primitief. Waar de mens van voor de cultuur te vinden zou zijn bleef lang een onbeantwoorde vraag. Men kan zich dan ook het enthousiasme voorstellen toen in 1799 in Aveyron een 11-jarige jongen werd gevonden, waarvan men veronderstelde dat hij buiten menselijke invloeden was opgegroeid, een echt specimen van de bon sauvage dus, waaraan de opvoeding in dit geval in de persoon van Itard haar almacht kon bewijzen. Een bewijs, slechts half gelukt zoals we weten, want 'Victor' leerde wel het een en ander, maar zijn achterlijkheid trok hier al spoedig een grens.² Verdere bewijzen zag men in Gaspard Hauser en later in allerlei andere verwaarloosde en verwilderde kinderen, die echter toch te weinig gegevens opleverden. Anders was dit met de zgn. wolfskinderen, waaronder Amala en Kamala uit India, die wereldberoemd werden. Naar aanleiding van hun ontdekking zijn er

tientallen wetenschappelijke artikels verschenen, werden er sociologische handboeken omgewerkt, moesten er pedagogische theorieën worden herzien of ontleenden ze er minstens argumenten aan.³

2. *De geschiedenis van Amala en Kamala*

In oktober 1920 ontdekte de missionaris L. A. J. Singh deze twee meisjes, verzorgde ze in zijn weeshuis tot hun dood en hield daarvan een verslag bij, dat met een commentaar bewerkt werd door de bekende psycholoog A. Gesell⁴ en dat later in extenso werd uitgegeven door Prof. Zingg, die het opnam in een groot werk over allerlei door dieren 'opgevoede' kinderen.⁵

Singh's verhaal komt in grote trekken op het volgende neer. Op weg naar zijn standplaats in de buurt van Midnapore ten Z.W. van Calcutta trof hij een inboorling die een verhaal deed over een 'manghost' in de buurt. Na een onderzoek werden twee kinderen ontdekt, meisjes, een van 8, het ander van 1½ jaar, in een hol, in gezelschap van drie wolven, waarvan er twee vluchtten.

Een stelde zich te weer en werd gedood. Deze laatste werd door Singh, Gesell e.a. op grond van dit gedrag beschouwd als de 'moeder-opvoedster'. Singh nam de kinderen op in zijn weeshuis. Pas na vier jaar gaf hij ruchtbaarheid aan de zaak op grond van de overweging, naar hij meedeelt, dat hij hun huwelijkskansen later niet nadelig wilde beïnvloeden. Zijn aantekeningen trachtten duidelijk te maken wat een goede opvoeding vermag. Toen de kinderen gevonden werden gedroegen ze zich wolfachtig: ze liepen op handen (of ellebogen) en voeten (of knieën), ze hadden een hekel aan licht, gingen 's nachts op buit uit en lieten dan op gezette tijden evenals de wolven, naar Gesell meent te weten, precies om 10 uur 's avonds en 1 en 3 uur 's nachts een 'eerie cry' horen. In het donker straalden hun ogen een blauwachtige gloed uit. Hun kaken konden verder open dan normaal, ze bezaten langere en puntiger tanden, ze konden hun oren

bewegen en zweetten alleen door middel van hun tong waarmee ze ook melk uit een schotel oplikten. Reuk en gehoor waren uitstekend ontwikkeld. Tegenover mensen en andere kinderen gedroegen ze zich echt wolfachtig: blikkerden met hun tanden, grijnsden, gromden en beten. Hun beschaving vorderde langzaam. Na 1½ jaar richtte de oudste, Kamala gedoopt, zich enigszins op, maar het duurde nog 5 jaar eer ze geen rauw vlees meer stal. Toen ook knielde ze voor het eerst bij de morgenaandacht en werd voortaan door de andere kinderen niet meer 'heathen' genoemd. In dit opzicht onderscheidde ze zich gunstig van een ander beroemd geval, de Sikandra-jongen, die kerkdiensten in de war bracht door luidkeels 'Dham, dham' te roepen, wat volgens Gesell wees op een 'low idiot plateau of mentality'. Ook taalkundig maakte Kamala vorderingen: ze betitelde mevrouw Singh als 'Ma' en beschikte bij haar dood over een schat van 45 woorden. Als een van haar laatste prestaties leerde ze ook het toilet in de badkamer gebruiken, tenminste als Singh of zijn vrouw aanwezig waren, anders deed ze haar behoefte overal in huis. In 1929 stief ze 17 jaar oud. Toen stond ze, naar Gesell meent te weten, op de geestelijke leeftijd van een kind van 3½ jaar en ze zou als ze 35 was geworden gekomen zijn op het niveau van een 11 à 12-jarige. Desondanks vond hij ze 'normaal' en niet achterlijk, noch psychotisch, schizofreen of wat ook.

Amala was 'vlugger', maar die stierf al na een jaar in 1921. Al met al een merkwaardig verhaal dat door Gesells interpretatie en romantiserende behandeling niet aan geloofwaardigheid wint. Toch staat het niet op zichzelf. Met name India kent een hele reeks wolfskinderen. Zo vertelt majoor Sleeman, dat naar zijn schatting in India jaarlijks 5000 tot 6000 kinderen door wolven geroofd worden, waarvan in de provincie waarin Midnapore ligt alleen al 300 à 400. Opmerkelijk is echter dat hij nog nooit van een volwassen wolfmens had gehoord of er een gezien. Hij veronderstelt dat ze alle door gebrek omgekomen zijn of door andere wolven of tijgers verslonden werden. Dat lijkt niet onwaarschijnlijk⁶.

3. De waarde van de documenten

Singh begon pas een jaar na zijn ontdekking aantekeningen te maken van het gedrag van de kinderen en ze werden later (hoeveel later?) uitgewerkt door een secretaris. Singh schreef zelf in 1933 een voorrede, dat is dus vier jaar na de dood van het oudste meisje. Het manuscript bleef tot 1937 liggen en tot 1942 was het onder berusting van Zingg die het in

dat jaar uitgegeven heeft. Voordien heeft Gesell het enige tijd in handen gehad.

Dit alles doet de betrouwbaarheid van het document geen goed: er is niet meer te achterhalen wat descriptie is en wat interpretatie, wie de ordening van het materiaal heeft verzorgd, resp. wat en hoe er is geschift. Streng tekstkritisch beschouwd is het als primaire bron niet meer bruikbaar. De geloofwaardigheid wordt bovendien verminderd doordat het over zulke merkwaardige zaken gaat. Daar komt nog bij dat Singh geen geoeffend waarnemer was, maar een vrij kinderlijk man die te hooi en te gras wat optekende en alles doorspekte met metafysische en theologische opmerkingen. Hij is ook zeer onsystematisch te werk gegaan, gooit allerlei data door elkaar, herhaalt zichzelf en spreekt zich ook meermalen tegen. Hij vermeldt bovendien dingen die eenvoudig niet waar kunnen zijn: de wolfachtige kaken van de kinderen, het bewegen van hun oren, de toegespitste tanden en met name het 'feit' dat hun ogen 's avonds blauw en helder oplichtten, zodat ze in het donker konden zien, een eigenschap die echter langzamerhand weer verdween. Dit is onmogelijk aangezien deze eigenschap in verband staat met het tapetum van het oog, dat echter bij mensen niet voorkomt, al zijn er veel verhalen van mannen met 'lichtende' ogen. Singh heeft ook niet de moeite genomen de kinderen medisch op hun wolfachtige kenmerken te laten onderzoeken. Van het vinden der kinderen zijn geen getuigen (meer) te vinden. Niemand kan Singhs verhaal bevestigen zodat we hem op zijn woord moeten geloven. Zingg, die alles heeft nagetrokken en heilig in de betrouwbaarheid van de verhalen geloofde, komt niet verder dan het noemen van enkele personen die Singh kenden als een betrouwbaar man. Verder geeft hij de naam van een bisschop die Kamala een keer in het weeshuis had gezien en wel geconstateerd had dat de wolven Kamala niets kwaads hadden geleerd, maar ons verder helaas niet wijzer maakt. De foto's die Singh in zijn dagboek liet afdrukken zijn van een slechte kwaliteit en ze bewijzen uiteraard niets. Als we Singh al geloven, dan komen we niet verder dan dat hij op 17 oktober 1920 uit een hol met een aantal uitgangen drie wolven zag ontsnappen en dat hij in het hol twee kinderen met enkele jonge wolven aantrof. De rest, o.a. het romantische verhaal van Gesell hoe een 'moederwolf', 'her teats gorged, her eyes... preternaturally mild' een baby uit een inlander hut roofde en naar haar hol bracht (Kamala), het daar zeven jaar 'opvoedde' en toen een tweede baby ging halen (Amala), moge ontroerend zijn, het is niettemin: gewoon duimzuigerij.

4. De wolf-lore

Het aantal verhalen over kinderen die door dieren zijn grootgebracht is vrij groot en ze komen al vroeg in de geschiedenis voor. Het begint met de 7-jarige jongen uit Hessen, die in 1344 (of volgens anderen in 1544) gevonden werd. Deze verhalen dienen om iets te bewijzen. Bij Comenius en Rousseau b.v. dat de mens tot mens moet worden opgevoed en dat een goede opvoeding vrijwel alles vermag. Enerzijds laten ze zien dat een mens altijd onder alle omstandigheden mens blijft, anderzijds dat hij zo'n groot aanpassingsvermogen heeft dat hij de trekken van zijn omgeving aanneemt. In de moderne verhalen vinden we deze standpunten nog onveranderd terug. Alleen Linnaeus die een tiental wolfskinderen vermeldt, zag er een afzonderlijk menselijk ras in: de homo ferus.⁷ Het is daarom niet opmerkelijk dat het aantal ontdekkingen na 1800, na de pedagogische revolutie van de 18e eeuw dus, sterk toeneemt en dat het doorgaat tot onze dagen. Bovendien zal hier ook de Romantiek nog wel doorwerken met haar voorkeur voor het primitieve, haar accentuering van de continuïteit van mens en dier, haar evolutionistische beschouwingen. Van de ruim 50 gevallen die Malson opnoemt zijn er 16 van voor 1800 en 37 alleen al tussen 1800 en 1960. Daar zijn opmerkelijk veel wolfskinderen onder: niet minder dan 26 tegenover 15 grootgebracht door andere dieren: beren, varkens, schapen, koeien, panters, gazellen en (slechts) twee apen. Dan zwijgen we over het vismeisje dat in 1403 in Edam aanspoelde en nog 17 jaar in Haarlem leefde en het sneeuwhoenkind uit Noorwegen in 1897⁸.

De vraag rijst waaruit die voorkeur voor wolven te verklaren is, terwijl ze toch biologisch gezien niets bezitten om ze meer geschikt te maken voor kinderadoptatie dan b.v. een aap of een gazelle.⁹ Van oudsher speelt de wolf in onze cultuurkring een grote rol. Hij is het heilige dier van de god Mars, vader van Romulus en Remus, die door een wolvin werden gezoogd. Het verhaal staat niet op zichzelf, de antieke mythologie kent talrijke verdichtfels van deze soort, waarbij een goddelijke afkomst blijkt uit het gezoogd worden door dieren, met name wolven. Bij de Germanen kennen we de wolf Fenrir, aartsvijand van de kosmische orde en de Berserkers, gehuld in wolfsvacht en huilend als wolven. Wolven begeleiden Odin en evenals Romulus is ook Wolfdietrich door een wolvin gezoogd. Ook in de Middeleeuwen is de wolf zeer verbreid, hij is een groot personage in de Reinout en de centrale figuur in de Ysengrimus van Nivardus. Veel

mannen dragen zijn naam: Wulfilas, Wolfert van Borsele en Wolfgang Amadeus Mozart om er enkele te noemen. De wolf vormt een bestanddeel van vele plantennamen: wolfsklauw, wolfspoot, wolfsmelk, van architectonische termen als wolfsdak en wolfs-einde. Ieder kent het magische teken de wolfsangel en de magische figuur van de weerwolf, die uitzonderlijk mens en dier tegelijk is. Het verwondert dan ook niet dat de waanzin, als 'hogere' ziekte wel wolfsziekte heet. Ook de alchemie heeft zich van de wolf meester gemaakt, waarbij oud-mythologische Germaanse elementen samengaan met oosterse: in de strijd tussen de Koning en de Wolf zien we de geest tegenover de natuur, waarbij soms die wolf als prima materia de koning verslindt en deze in wedergeboorte verrijst.¹⁰ In de moderne psychologie onder invloed van Jung is de wolvin archetype van de Verschrikkelijke Moeder die alles verslindt zoals in het sprookje van de wolf en de zeven geitjes. De psychoanalyse ziet hem als het symbool van het kwade, zoals hij ook in het Nieuwe Testament voorkomt en in de geuzenliederen dient ter typering van Alva. Overal blijkt zijn 'hogere' betekenis.¹¹

De elementen 'bij dieren opgevoed' (Kiplings jungleboek van 1894) en 'van hoger komaf' (Tarzan komt in 1914 uit) maken nog deel van de moderne uit literatuur: de boeken worden nog steeds herdrukt. Al die boeken en verhalen accentueren de geheimzinnige achtergrond waaruit de mens stamt, het wezen van boven-menselijke kracht en inzicht, dat een oerweten bezit van voor de cultuur, van de 'ware' natuur dus. Hij verstaat daarom zoals Mowgli de taal van de dieren, dieren die immers nog de kosmische oertaal bezitten als Tarzans apen. Deze mens heeft daarom deel aan twee werelden, die van hemzelf en die van de dieren, welke laatste dieper gezien ook van hemzelf is. Tarzan overtreft dan ook allen, hij is de supermens, een gesecculariseerde Romulus, hij bezit ook nog de zuiverheid en schoonheid eigen aan alle oorspronkelijkheid en primitivisme. De onder dieren opgevoede mens gaat de gewone mens te boven, want hij kan nog zien achter de schermen van Wonderland.

De wolfskinderen horen thuis in de dromen der mensheid en niet in de factische realiteit: ook de wolfskinderen van Midnapore zijn de projectie van een romantisch utopisme.

Wat de pedagogiek betreft kunnen we hun geschiedenis opbergen in de kast, want ze kan niet dienen om de flexibiliteit van de mens te bewijzen, noch werpt ze licht op het thema nature versus nurture en evenmin levert ze een bijdrage tot het betoog dat de mens opvoeding nodig heeft.

Noten

1. Cats, *Houwelijk*, 1625.
Comenius, *Didactica Magna*, 1657.
Linnaeus, *Systema Naturae*, 1758¹⁰.
2. De twee verslagen waarin Itard zijn methode uiteenzet (een voorbeeld van minutieus wetenschappelijk en orthopedagogisch onderzoek) zijn gedrukt in Malson, 1971². Bekend is dat Seguin ze heeft bestudeerd en dat ook Montessori zich er mee bezig heeft gehouden.
3. M. J. Langeveld, *Bekn. Theor. Ped.*, 1971 herz. ed. H. Roth, *Pädagogische Anthropologie*, I, 1971³. Kimball Young, *Sociology*, 1942.
Verder vele artikels in het *Am. Journal of Psychology* sedert 1940.
4. Gesell, 1941.
5. Zingg, 1942. Door dit werk zijn de wolfskinderen het meest bekend geworden.
6. Inleiding van Portmann op Singh, 1964, p. 9.
7. Linnaeus, 1758¹⁰.
8. Malson, 1971², p. 72 vlg. Evans, 1958, p. 85.
9. 'Een menselijke baby heeft een jaar lang intensieve verzorging en de periode waarin een wolf zijn ouderlijke zorg uitvoert duurt enkele weken. Na enkele maanden worden wolvenjongen verstoten en dat zou een wolf die een mensbaby verzorgde ook doen. Biologisch lijkt het onmogelijk dat een wolf tot de prestatie zou kunnen komen die hem wordt toegeschreven', (mededeling Prof. J. P. Kruijt). Zie over wolven: Mech, 1971.
Het is ook opmerkelijk dat over de eerste weken en maanden van een mensbaby bij wolven door alle verhalen gezwegen wordt. Wanneer ze gevonden worden zijn ze meestal enkele en soms vele jaren oud.

10. Zie C. G. Jung, *Psychologie und Alchemie*, 1944, p. 459 vlg.
11. De hogere betekenis van de wolf spreekt ook uit zijn religieuze ambivalentie: hij is soms de personificatie van kwade hogere machten, soms van goede. Hij is dan ook 'sacer' in de ware zin, 'heilig' en 'vervloekt' tegelijk. In dit verband kan men ook zien de wonderlijke verhalen die telkens in de pers verschijnen. Grote troepen wolven zouden steden aanvallen, op een geheimzinnige wijze expedities verrassen, waarbij ze, om hun aantal te verbergen, achter elkaar in een rij lopen, stappend in de voetsporen van hun voorganger. Met name op mensenvlees zijn ze belust, vooral op dat van een jonge bruid (sic!) enz. Zie o.m. Evans, 1958, p. 63 vgl.

Literatuur

- Bergen Evans, *The Natural History of Nonsense*, 1946, 1958, staat uitermate kritisch tegenover de wolfverhalen.
- A. Gesell, *Wolf Child and Human Child*, 1941.
- L. Malson, *Les enfants sauvages*, 1964¹, 1971². Dit uitvoerige overzicht van door dieren grootgebrachte kinderen, houdt nog vast aan hun authenticiteit.
- J. A. L. Singh, *Die 'Wolfskinder' von Midnapore*. Duitse vertaling met een inleiding van A. Portmann, 1964.
- R. M. Zingg, *Wolf-Children and Feral Man*, 1942.
- L. D. Mech, *The Wolf*, 1971.